

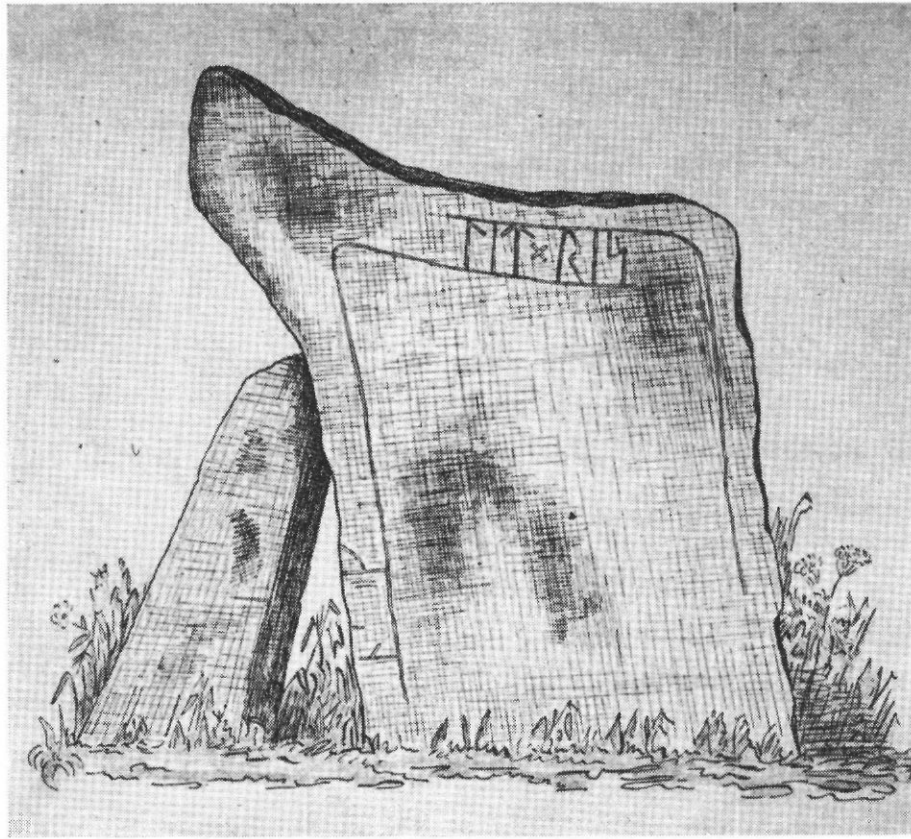

Fig. 38. Vs 23. Gussjö, Fläckebo sn. Efter teckning av H. Hofberg.

Inskrift (enligt Celsius):

...ui...×lit×ri-...ipun+efti×...l...lir×...b...- - - num×- - - pi×re - - - niraeftr - ...

Hofberg, som undersökte Vs 23 år 1871, tyckte sig kunna läsa sex runor. Han skriver: »Denna runstenshäll, som består af lös glimmerskiffer är på sin främre yta aldeles förvittrad, så att endast några linier af slingan samt orden **lit×ris...** nu äro läsliga.» — Brate (1900): »Ämnet är gråsten, gneis, mycket skiffrig och lätt afflagad ... Runorna äro i allmänhet mycket smala och af ristningen saknas början, upp i vänstra öfre hörnet och slutet darsammastädes samt högra långsidan. Inskriften har uppenbarligen börjat i öfre vänstra hörnet och går därifrån utefter toppsidan och högra långsidan, hvars inskrift nästan fullständigt saknas, samt upp efter vänstra långsidan.» Brates läsning förefaller djärv, även om man räknar med att ristningen år 1900 var bättre bevarad än nu. Han markerar nästan alla runorna som osäkra men gör följande försök till rekonstruktion av inskriften: ×- - -×let×rita...×eft...+sum×biok×i kununklftr.

I den sista runföljden ser Brate ett ortnamn med »konung- till första led. Något dylikt ortnamn synes icke finnas på närmare håll än i Irsta sn., Siende hd, det nuvarade *Konugla*, som i 1371 års skattelängd ... skrives in *Konuglom* och ... 1399 *Konunglom*.» Därvid anser Brate, att de båda otydliga runorna **ft** i **kununklftr** »antagligen böra ... läsas **om** i stället [för] **ft**.» Brates rekonstruktionsförsök måste betecknas som misslyckat.

24. Hassmyra, Fläckebo sn. Nu vid Hembygdsgården.

Pl. 22-23.

Litteratur: L 1005 och 1006. Ransakningarna 1667-84 (tryckt i VFÅ 17, 1928, s. 9, 22 och i Ransakningar efter antikviteter bd 1, h. 1, 1960, s. 120, 131); O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 651, 2, s. 24 f.; O. Grau, Beskrifning Öfver Wästmanland (1754), s. 310 (nytrycken 1904, s. 237 och s. 178); E. Tuneld, Geografi öfver Konungariket Sverige, 8. uppl. (1828), s. 181; W. Tham, Beskrifning öfver Sveriges rike 1: 2 (1849), s. 121; Försök till Antiquarisk-Topografisk Beskrifning öfver Siende, Norrbo och Öfver-Tjurbo Häradar inom Westerås Län 1850, s. 47 f. (ATA); R. Dybeck, Antiquarisk berättelse

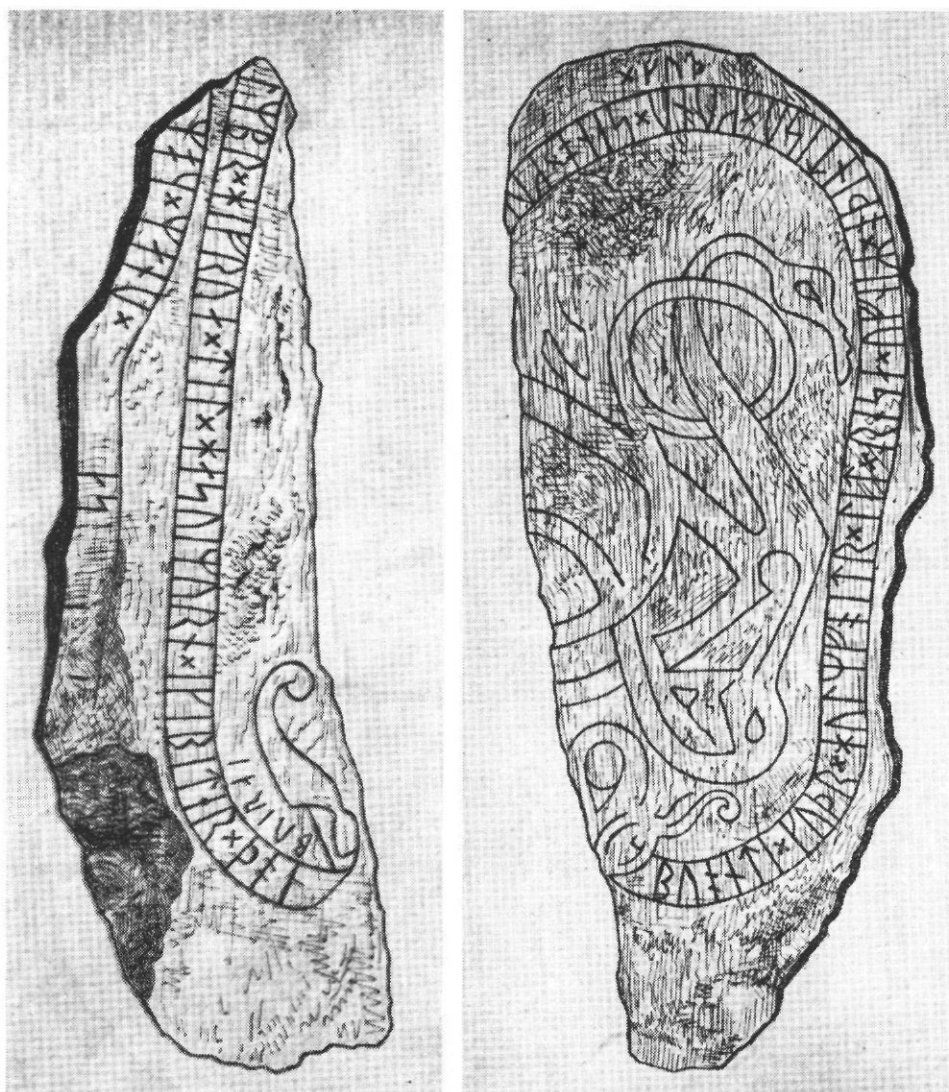

Fig. 39. Vs 24. Hassmyra, Fläckebo sn. Efter teckningar av H. Hofberg.

för år 1859, 1860, 1862 (ATA), Runa (fol.) 2 (1875), s. 24; O. Gumælius, Några ord till upplysning om bladet »Sala» (1868), s. 126; H. Hofberg, Westmanlands Fornlemningar och Minnesmärken 2, 1871, s. 112 f. (ATA; tryckt i VFÅ 3, 1884, s. 31), Fornlemningar i Vestmanland (i: Vitterhetsakademiens Månadsblad 1875), s. 110; L. Ersson, Fornminnen inom Västmanland (ATA); Vestmanlands läns kalender 1881, s. 250; E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10: 1), s. 224–227 (se f. ö. registret); E. Ihrfors, Westmannia Sacra, s. 482 (ATA); Sala Allehanda den 15/6 1900; E. Brate, Anteckningar 1900 (ATA), Brev den 29/6 1900 till H. Hildebrand (ATA), Svenska runristare (1925), s. 51; R. Steffen, Isländsk och fornsvensk litteratur i urval (1905), s. 169, Svenska litteraturens historia 1 (1923), s. 30; H. O. Thorvall, På Fläckebo kyrkvall (i: Julbok för Västerås stift 1919), s. 63 f.; Handlingar 1925 i ATA; H. Rydh, Kvinnan i Nordens forntid (1926), s. 123; S. Kjersén, Östra Västmanland (1927), s. 64; En förnäm runsten (artikel, sign. Rustik, i Vestmanlands läns tidning den 28/4 1928); B. Engström, Västmanlands forntid (i: Landskommunernas tidskrift 1929), s. 227; H. Pipping, Gömda bindrunor (i: SNF 23: 2), s. 15 f.; E. Hjärne, Rod och runor (i: HVSUÅ 1946), s. 85, not 3; C. J. S. Marstrander, Joruns innskrift på Alstadstenen (i: NTfS bd 14, 1947), s. 290; B. Bergman, Uppländsk run- och bildstensristning (1948), s. 117 f.; C. Mangård, Storkommunen (i: Västerfärnebo. En sockenbeskrivning, 1951), s. 415; O. Björnånger, Kolsvabygdens historia (i: Kolsvabygd 1955), s. 70; N. Nygren, Hembygdsgårdar och museer i Västmanlands län (i: VFÅ 40, 1957), s. 97; Västmanland (Allhem, 1957), s. 41, 71; E. Oxenstierna, Die Wikinger (1959), s. 150; S. B. F. Jansson, The Runes of Sweden (1962), s. 115, Runinskrifter i Sverige (1963), s. 129.

Äldre avbildningar: Hofberg, teckningar (i a. a. 1871; återgivna i VFÅ 3); Brate, foto 1900 (ATA; återgivet i Rydh a. a.); E. Liljeroth, foto (i: Västmanland, Allhem, 1957, s. 41).

Runstenen står rest på Fläckebo hembygdsförenings område, omkring 250 m SV om Fläckebo kyrka. Stenen har sin plats vid den gångstig, som leder in på området.

I *Ransakningarna* finnas följande uppgifter om Vs 24, insända av kyrkoherden Matthias Muræus år 1667 (jfr ovan s. 67 f.): Runstenen »ståår i Capellanswreten på högsta backan in emoot siön straxt nedan för kyrkian, ståår ofwan wppå marken ähr 3 alnar hög och 3 quarteer breed, plägar esom oftast falla kull och åter igen vpreesas, hwad then betyder weet ingen, effter här inga gamla böcker eller skrifter ther om finnas

Fig. 40. Vs 24. Hassmyra, Fläckebo sn. Från runstensfesten i juni 1900. Foto O. Thorvall.

i Kyrkian.» I Hans Spaaks »berättelsse» av år 1682 nämnes »J Capellans wreten, Een Sönderklufwin Steen medh bookstäfwer». — Celsius, som undersökte Vs 24 den 30 maj 1726, har tydligen ej insett, att de två delarna av stenen, som ju redan på 1600-talet var »Sönderklufwin», hörde tillsammans. Han behandlar de två hälfterna som två defekta runstenar. Den ena »runstenen», dvs. den högra hälften, befinner sig »nedan för Kyrkian wid Siön, i Capellans wreten», den andra »straxt bredewid den föregående» (L 1005: »Capellans vreten, nära kyrkan; L 1006: »straxt derjemte»). — Grau (1754): »Eljest finnas i denna sockn åtskilligstädes Runstenar, nämligen en i Capellans wreten på högsta backen inemot sjön, straxt nedan för Kyrkan, af 3 alnars högd 3 quarters bredd.» I »Rättelser och Tilökningar» skriver Grau (tydligt efter Celsius): »halfwa Runstenen mitt efter är bortslagen och förkommen, äfwen et stycke på ändan borta». — *Försök till Anti-quarisk-Topografisk Beskrifning 1850*: »På högsta backen inemot sjön, i Koministernas vret, finnes en runsten.» Inskriften kan »numera ej läsas».

I sin reseberättelse för år 1860 skriver Dybeck: »I Fläckebo socken undersöktes den märklige runstenen vid Kappellansgården ... Stenen ligger lös på marken och är ituslagen. Han kräver skyndsamt omvårdnad.» — O. Gumælius (1868): En runsten finns »i den s. k. kaplansvreten nere vid sjölandet, S.W. om kyrkan ... till hälften begrafven i jorden».

Hofberg, som i likhet med Celsius (och Liljegren) uppfattade den kluvna runstenen som två olika runstenar, skriver år 1871: »På Prestgårdens egor i den s. k. Kaplans-vreten, vester om kyrkan ligger i slutningen nedemot sjön, ungefär trettio alnar från stranden, en omkullfallen Runsten (Lilj. 1005), som till en del befanns öfverväxt af grästorfvän ... På s. ställe, tio steg nordost om den nu nämnda stenen ligger litet högre upp i backslutningen en annan Runsten (Lilj. 1006).»

I ett brev till riksantikvarien Hans Hildebrand den 29 juni 1900 skriver Erik Brate: »I Fläckebo sn ...

deltog jag d. 11 juni i en fest vid resningen af därvarande runsten, uppkallad efter 'kapellansvreten'. Festen var föranstaltad af Fläckebo husbondeförening, ordf. kyrkoh. Thorvall. Föreningen hade nedlagt icke så liten möda och kostnad på att sammanföra den ansenliga stenens två stycken och hopfoga dem med järn, och det är att hoppas, att minnesmärket nu skall blifva bestående för långliga tider.» Runstensfesten skildras i Sala Allehanda den ¹⁵/₆ 1900: »Sedan kaffe intagits i den rymliga skolsalen vid kyrkan, samlades inemot 200 personer vid stranden af den väna Fläcksjön, där en runsten rests. Denna sten, som, delad i 2:ne stycken, legat å platsen, hade nu försetts med sinkor och stöd af järn, och tedde sig i sitt ursprungliga skick. Själfva inskriften var tydliggjord medelst hvit färg. Blott ett hörn af stenen var borta. Först fotograferades stenen med omgifning af lektor Brate, 'Vintern rasat ut bland våra fjällar' sjöngs och kyrkoherde Thorvall utbragte ett 'lefve' för konung och fosterland, hvilket 'lefve' åtföljdes af kungssången. Kyrkoherde Thorvall höll därpå ett inledningsföredrag, hvori framhölls betydelsen af denna fest, som hellre gjorde skäl för namnet 'runstensfesten' än 'Fläckebo husbondeförenings fest', i anledning af att den sten, omkring hvilken man nu samlats, blifvit sammanfogad och rest, sedan han i spridda delar under århundraden legat än här, än där ... Låtom oss minnas, sade talaren, icke blott den, till hvars minne stenen restes, utan ock den, som ristat dessa tecken. Kanske han var den enda på denna trakt, som kunde åstadkomma dessa minnes-tecken, bevarade till en sen eftervärld. Så sjöngs 'Vårt land'. Lektor Brate från Stockholm höll därefter ett synnerligen intressant och med spänd uppmärksamhet åhördt föredrag om runinskrifterna ... Föredraget slutades med Runebergs ord: 'Här striddes våra fäders strid etc.', hvarefter ett 3-faldigt 'hurra' utbragtes och 'Du gamla, du friska' afsjöngs. Följde så direktör Holmbergs lärarika föredrag om 'Kvinnan såsom en uppbyggande och nedbrytande makt' ... Många hem äro nog bättre nu än förr — men många äro också sämre. Denna minnessten bör mana oss att likna denna Holmgöts goda hustru, och jag vet, att hundraden och tusenden göra det. Så skola också våra efterkommande se och höra att ett släkte lefvat, som är värdt att minnas. Då blifva kvinnorna drottningar, och de pelare, som skola bevara vårt samhälle för kommande strider och bära vårt minne till en sen eftervärld likasom Odin Disas i Hassmyra.»

Genom Riksantikvarieämbetets försorg igenkittades sprickor i stenen år 1959.

Grå gnejs med knottrig och vittrad yta. Höjd 2,15 m, största bredd (något nedanför stenens mitt) 1,22 m. Ristningen är delvis grund. Stenen är på längden kluven i två nästan lika stora delar. Upptill till vänster har ett stycke av stenen gått förlorat, varigenom inskriften har skadats.

Inskrift:

buonti	×	kuþr	×	hulmkoetr	×	lit	×	resa	×	ufter	×	opintisu	×	kunu	×	seno	×	kumbr	×	hifrya	×	til	×
5		10		15		20		25		30		35		40		45		50		55		60	

hasuimura	×	iki	×	betr	×	þon	×	byi	×	rapr	×	ropbalir	×	risti	×	runi	×	þisa	×	sikmuntar	×	uar	...	sestr	×	kuþ
65		70		75		80		85		90		95		100		105		110		115		120		125		

Boandi goðr Holmgautr let ræisa æftir Oðindisu, kunu sina.

*Kumbr hifrya
til Hasvimyra
æigi bætri,
þan byi raðr.
Rauð-Ballir risti
runir þessar.
Sigmundar var [Oðindis]
systir goð.*

»Gode bonden Holmgöt lät resa (stenen) efter Odendis, sin hustru. Det kommer icke till Hassmyra en bättre husfru, som råder för gården. Rödballe ristade dessa runor. Till Sigmund var Odendis en god syster.»

Till läsningen: Inskriften börjar vid ormhuvudet nedtill till höger på stenen. Före 1 **b** finns ej sk. 3 **o** har dubbelsidiga, snett ned åt höger riktade bistavar. Samma form ha fyra av inskriftens fem bevarade **o**-runor; endast 47 **o** har uppåtriktade bistavar. 4 **n** har, i likhet med inskriftens övriga **n**- och **a**-runor, ensidig bistav. Skiljetecknet efter 6 **i** består av ett stort kryss, försett med tydliga ovala slutpunkter. Samma originella form ha nästan alla inskriftens sk. 7 **k** är ej stunget, ej heller 8 **u** och 15 **k**. 17 **e** är tydligt stunget med en oval punkt. 21 **i** är ej stunget. 24 **e** är stunget med en kraftig, rund punkt; likaså 30 **e**. 27 **u** är ej stunget, ej heller 34 **i** och 37 **i**. 45 **e** är tydligt stunget med en rund punkt. 49 **u** genomkorsas av den stora brottsprickan; runan har därför skadats i toppen. 54 **i** är djupt och tydligt. 57 **y** är säkert. I 63 **a** är bistaven något nedåtriktad, utan tvivel för att icke sammanstöta med bistavarna i den föregående runan 62 **h**. I 65 **u** finnas spår av en felristning: från huvudstaven utgå **m**-bistavar. Ristaren har alltså först ristat **hasm**, vilket han sedan ändrar till **hasu**. 66 **i**, som står trångt mellan 65 **u** och 67 **m**, är fullt tydligt. I 68 **u** finns en fördjupning, som av allt att döma är naturlig. 69 **r** står på ett ojämnt ställe; runans övre del har på grund därav fått en något oregelbunden form. Till höger om huvudstaven i 70 **a** finns en djup, naturlig fåra i ytan. 71 **i** är ej stunget, ej heller 72 **k**. Sk saknas efter 73 **i**. 74 **b** har oregelbunden form med bistavarna ansatta långt ifrån varandra. 75 **e** är stunget med en mycket djup punkt. Runföljden 81 **b**–87 **r** står innanför den stora runslingan vid ormens stjärt nedtill till vänster på stenen. 82 **y** är stunget; punkten är ganska grund men alldeles säker. Sk saknas efter 83 **i**. 87 **r** har bistaven i en naturlig spricka i stenen. Runföljden 88 **r**–128 **p** står i ett särskilt runband, som börjar nedtill till vänster, löper längs ristningsytans vänstra kant och slutar upptill på stenen. Yttre ramlinje saknas vid runföljden 88 **r**–120 **r**; där gör ristningsytans kant tjänst som begränsningslinje. Vid 121 **s**–128 **p**, som står i stenens topp, har den övre ramlinjen ristats, medan däremot nedre ramlinje saknas. Före 88 **r** finnas inga spår av sk. I 88 **r** är bistaven blott svagt krökt. Efter 90 **p** finns ej sk. 95 **r** är säkert. Till vänster om huvudstaven i 99 **t** finns en djup, naturlig urgröpning. 106 **i** är ej stunget; en svag fördjupning ovanför huvudstavens mitt är säkerligen naturlig. I 108 **a** är bistaven svag men fullt säker. 110 **i** är ej stunget. 111 **k** har förlorat bistavens övre del. På båda sidor om 112 **m** finnas naturliga fördjupningar i stenytan. Efter 120 **r** kan möjligen yttersta delen av ett sk spåras. Därefter är ett stycke av stenen bortslaget; avståndet mellan 120 **r** och 121 **s** är 30 cm. På detta sedan länge förlorade stycke har plats funnits för sju runor och två sk. 122 **e** är tydligt stunget. 126 **k** är ej stunget. Sk saknas efter 128 **p**.

Celsius: **buonti** × **kuþr** × **hulmkoatr** × **lit** × **resa** × **ufter** × **opintisu** × **kunu** × **seno** × **k** - ... **sestr** × **kuþ**. Han anmärker: »Effter gud, war icke något tecken till mehra In skrip. Af denna stenen är ett stort st. borta.» Inskriften på den andra hälften av stenen läser Celsius på följande sätt: ... -**Imbr** × **hifrya** × **til** × **hasuimurn** × **ikibetr** × **pon** × **byirai** **ropbalir** × **risti** × **rūni** + **pisa** × **sihmuntar** ... — Hofberg: **buonti** × **kuþr** × **hulmfoitr** × **lit** × **resa** × **ufiir** × **opintisu** × **kunu** × **seno** × **ku** - **Imbr** × **hifrua** × **til** × **hasuimurn** × **ikibiter** × **pon buirai** ... - ... **sa** ... × **unar** × **uor** ... × **kuþ**. — Brate (1900): »Inskriftens första namn är **hulmkoetr**, runan **e** har pricken hufvudsakligen på högra sidan. I **ufter** har **e** verkligen prick, så ock **e** i **seno**. På båda **a** i **hasu-mura** är kännestreckat vänstersidigt», riktat snett ned åt höger.

Det första fullständiga tolkningsförslaget lämnar Sophus Bugge i *Runverser* (1887–91), s. 225 f. Bugge skriver: »Jeg forstaar Indskriften, phonetisk omskreven, saaledes: *búandi góðr Holmgotr lét résa oftr Óðindisu kunu sina góða, søstir Guð* ...

Kumbr hífróa
til Hasumýra
égi betri
þan Óðindis.
Røð-Baler risti
rūni þessa.
Sigmundar var barn,
bý er átti.

»Den gode Bonde Holmgöt lod reise (denne Sten) efter Odendisa, sin gode Kone, Gud ...'s Søster. Der

kommer ikke en bedre Husfrue til Hasmyra end Odendis. Baler den røde ristede disse Runer. Hun var Datter af Sigmund, som eiede Byen.»

Bugge framhåller i sin kommentar bl. a. följande: »Naar Holmgöt betegnes som *bóandi góðr*, er det første af disse Ord snarere at forstaa som 'Bonde, Jordegodsbesidder', end som 'Husbonde'. **kup** ... efter **sestr** maa være Begyndelsen af et med *Guð*- sammensat Navn i Genetiv.» — Om **hifrya** skriver Bugge: »Man vil ikke faa rigtigt Udtryk ved at forstaa dette som **hif frúa** og ved at tage **hif** som Adj. = *hæf* ... og **betr** som et Adverbium, der bestemmer dette Adjectiv. Efter Sammenhængen synes **hifrúa** at maatte betegne d.s.s. *húsfrúa* ... — **betr** er efter min Formodning forkortet skrevet for **betri** (**betre**) eller feillæst.»

Brate översätter (i *Svenska runristare*, 1925) inskriften på följande sätt: »Bonde god Holmgöt lät resa efter Odindisa, sin hustru. Kommer husfru till Hasmyra icke bättre, den för boet råder. Röd-Baller ristade dessa runor. Till Sigmund var (hon) syster god.»

Inskriften örjar på vanligt sätt med en prosasats, som upplyser om vem som lät resa stenen, och till vilkens minne den står. Efter denna inledningssats övergår ristaren till versform; hela fortsättningen av inskriften är versifierad och består av en fullständig fornyrdslagstrof, i vilken den döda hustruns eftermäle formas. I denna hyllningsstrof äro också två versrader inskjutna, som lämna uppgift om vem som har ristat runorna. Placeringen av satsen med ristarens namn är, som redan Bugge har framhållit, något överraskande och ej helt lyckad: »De to Verslinjer, som vedkomme Runeristeren, skille uheldig hvad der vedkommer den Afdøde i to Dele» (*Runverser*, s. 227).

Vs 24 är rest av »den gode bonden» *Holmgautr* till minne av hans hustru *Oðindis*. Båda dessa personnamn ha tydligen varit synnerligen ovanliga. *Holmgautr* förekommer eljest endast en gång i runinskrifternas stora namnförråd, nämligen på U 210: **hulmkut** (ack.). I medeltida källor saknas det helt och hållet. Eljest äro namn på *Holm*- vanliga i vikingatidens svenska namnskick; se E. Wessén, *Nordiska namnstudier* (1927), s. 104 f. Vad namnet *Oðindis* beträffar ger Vs 24 det enda belägget över huvud taget. Namn med *Oðin*- som förled äro mycket sällsynta; se *Nordisk kultur* 7 (1947), s. 258. *Dis(a)* är kortform till de ganska talrika kvinno-namnen, sammansatta med ordet *dis* f. 'mytiskt kvinnoväsen' (t. ex. *Frøydis*, *Hialmdis*, *Disælf*); se *Nordisk kultur* 7, s. 260 f. och M. F. Lundgren, *Språkliga intyg om hednisk gudatro i Sverige* (1878), s. 25 f., *Spår af hednisk tro och kult i fornsvenska personnamn* (1880), s. 26 f. Bugge antager, att namnet i nominativ har haft formen *Oðindis*, ej *Oðindisa*, »uagtet Accus. her har Formen *Oðindisu*, thi svag Form af Casus obliqvi ved Siden af stærk Form af Nominativ forekommer oftere ved Navne». I runinskrifterna finns ackusativformen av ett kvinno-namn med efterleden *-dis* belagd två gånger, nämligen *Oydisi*: **at: autisi** (Sö 357), **at • aytisi** (U 808). I båda fallen har alltså namnet *Oydis* ändelsen *-i* i ackusativ, vilket ju är den regelbundna formen. *Oðindisu* (ack.) på Vs 24 möjliggör sålunda antagandet av nominativformen *Oðindisa*, men det förefaller dock sannolikast, att efterleden har haft stark form liksom *Frøydis* och *Oydis* (alltså *Oðindis*; dat. och ack. *Oðindisu*).

På det förlorade stycket av runslingan mellan 120 **r** och 121 **s** har av allt att döma namnet *Oðindis* en gång stått. Det bortslagna stycket har nämligen gett plats för sju runor och två skiljetecken, om man räknar med det på detta parti av ristningen normala avståndet mellan runorna (se ovan »Till läsningen»). Under sådana omständigheter kan knappast något annat ord här komma i fråga än den dödas namn. Satsen bör sålunda kunna suppleras på följande sätt: **sikmuntar** × **uar** × **opintis** × **sestr** × **kup**, *Sigmundar var Oðindis systiR god*.

Odendis' broder hette alltså *Sigmundr*. Detta namn är nu belagt i ytterligare nio svenska runinskrifter: U 777 Alsike k:a (se S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1948, s. 168 f.); Södra Lunger, Götlunda sn, Närke (se Jansson i *Från bergslag och bondebygd* 1952, s. 10); Sö 162; L 1082 Byn, Sättna sn, Medelpad; Ög 31; Sm 23 och 59; Dagstorp, Skåne (DR 325). I Danmark har namnet varit sällsynt, medan det västnordiskt är »urgamalt och mycket brukligt, i synnerhet på Island» (Lind, *Norsk-isländska dopnamn*).

Vs 24 är signerad av runmästaren Balle. Han tecknar sig här på ett originellt sätt som **ropbalir**, vilket utan tvivel måste återge ett *Rauð-Ballir*. På en annan västmanländsk runsten kallar han sig **bali hin rauði**,

Balli hinn rauði; se Vs 15. Eljest namnger han sig alltid som **bali**. På Vs 24 har namnet sålunda stark form, *Ballir*, medan det eljest alltid möter oss i den svaga formen *Balli*. Det förefaller onekligen något egendomligt, att ristaren själv ger sitt namn olika form. Växlande former förekomma emellertid även i några andra namn: *Gylfir*, *Gylfi*; *Gyllir*, *Gylli*; *Vilir*, *Vili*; *Solvir*, *Solvi*; *Mimir*, *Mimi*. Helt uteslutet är likväl ej, att formen **balir** kan bero på en tillfällighet: Balle kan här ha gjort sig skyldig till en felristning på grund av att följande ord börjar med *r*. För detta talar, att han ristar **balir**, ej som man skulle vänta **balir**. — Förleden *Rauð-* åsyftar, liksom epitetet (*Balli*) *hinn rauði* (Vs 15), snarast färgen på ristarens skägg eller hår. Från västnordiskt område kunna nämnas många namn av detta slag: *Rauð-Sveinn*, *Rauð-Ulfr*; *Þorsteinn hinn rauði*, *Egill hinn rauði*; *Eiríkr rauði*. U 643 är rest efter en man med namnet *Andvettr rauði*. (Om en viss skillnad i betydelsen mellan namntyperna med och utan artikel se E. Wessén, *Svensk språkhistoria* 3, 1956, s. 40.) Ett mansnamn *Rauðr* förekommer på U 245, 619 och Ög 104, *Rauði* på Ög 23. *Rauð-Ballir* kan jämföras med mansnamnet **blakari** på U 61; detta kan nämligen knappast uppfattas på annat sätt än som *Bla-Kari* och torde ha haft innebörden »den svartlockige».

I inskriften förekommer också ett ortnamn: **hasuimura**. (I denna runföljd finnas spår av felhuggning: ristaren har först ristat **hasm**, vilket han ändrar till **hasum**; därefter har han mellan **u** och **m** inskjutit en **i**-runa. Detta torde visa, att Balle har varit osäker på hur ortnamnet skulle ristas.) Eftersom **hasuimura** föregås av prepositionen *til*, måste ortnamnet stå i genitiv, här i gen. plur. Senare leden i ortnamnet — **mura** — innehåller appellativet 'myr' (fsv. *myr*, isl. *mýrr*, f.; gen. pl. fsv. *myra*).

Med runföljden **hasuimura** åsyftas således den by Hassmyra, på vilkens mark runstenen restes. I en skattelängd för östra Västmanland av år 1371 finner man byns namn två gånger: *Joan in Hasumyrum viij marcas*; *Gonnarus in Hasumurum iij marcas* (se *VFÅ* 3, 1884, s. 75). År 1399 (⁹/₁₀): *hasamyrom* (Västerås; or. i DaRA).¹

Inskriften börjar med orden *Boandi goðr Holmgautr*. Den framförställda appositionen har i denna förbindelse uppenbarligen bestämd betydelse: »Den gode bonden Holmgöt». Högbystenens inskrift (Ög 81) ger exempel på detta ålderdomliga och poetiska uttryckssätt, väl känt från forntida diktning. Runstrofen på den östgötska stenen börjar: *Goðr karl Gulli*, »Den gode bonden Gulle»; inne i strofen förekommer på samma sätt *frøkn drængr Asmundr*, »den tappre kämpe Åsmund». Ur språkhistorisk synpunkt äro dessa artikellösa uttryck med bestämd betydelse av intresse: »Det är möjligt, att man i dylika exempel har att se rester av en gammal uttryckstyp, som ligger före utbildningen av den svaga adjektivböjningen», framhåller E. Wessén i *Svensk språkhistoria* 3 (1956), s. 38; i en not s. s. tillägges: »Även i isl. finnas rester av den äldre konstruktionen adj. i stark form jämte subst. utan artikel; särskilt i diktningen, som ju ofta har bevarat en ålderdomligare syntax än prosaspråket.»

Inledningssatsen gör genom sin stilisering och genom sin välberäknade rytm ett konstnärligt intryck; den anslår en ton, lämpad som inledning till den följande strofen.

Det är uppgifterna i denna strof om den döda hustrun, som har tilldragit sig ett allmännare intresse. »Odindisastenen» har återopats i populära framställningar för att belysa den nordiska kvinnans ställning under forntiden.²

¹ Bugge har i *Runverser* (s. 226) framlagt följande förslag till tolkning av ortnamnet: »Förste Led kommer vistnok af Adj. *hoss*, *graa*, hvoraf Stedsnavnet *Haskollar* (d. e. *høs-kollar*, Graatoppe) i Norge. Navnet betegner altsaa 'de graa Myrer'. *Hasumýra* = *hinna hasu mýra* er en Sammensætning som *Hvitakristr*.»

² »Man har sagt att detta är den äldsta i svensk skrift bevarade hyllningen åt kvinnan i Norden», heter det t. ex. i en artikel i *Västmanlands läns tidning*. Författaren fortsätter: »Bonde god Holmgöt var tydligen ingen slät karl, utan även han en framstående person. Att så var, därom vittnar den omständigheten, att han lät den tidens mest framstående runomästare, Balle, ... hugga stenen ... Sålunda finna vi i det undangömda och idylliska Fläckebo ett mycket tidigt minnesmärke över en svensk bondekvinnas, som fyllt sin plats i livet så, att vittnesbördet därom ännu minst 900 år efter hennes bortgång formligen lyser över bygden.» — Oxenstierna (a. a., 1959): »Gegenüber Edda und Heldendichtung, welche die tragischen Walküren und Brynhilden allzu hoch preisen, wollen wir lieber der Sprüche gedenken, die gesunde, zärtliche und schätzende Gefühle verraten. Gerade die Kurzform der Runeninschriften mit ihrer lebensnahen Frische lässt uns das zwischenliegende Jahrtausend überbrücken und die Menschen uns zeitlos nahe kommen. Ein klares Urteil schreibt und dichtet ein Bauer(!) westlich Stockholm».

Oðindis har enligt inskriften varit **hifrya** på Hassmyra. Detta sammansatta ord, som i strofen allittererar med **hasuimura**, är eljest ej belagt. Innebörden är emellertid uppenbarligen 'husfröja', 'husfru'. Båda sammansättningslederna äro väl kända. Förleden *hi-* (germ. **hīwa-* 'familj', 'hushåll') är samma ord som ingår i isl. *híbýli*, *hýbýli* 'hus och hem'; sv. »hybble». Ordet är besläktat med isl. *hiú*, fsv. *hion* n. pl. »ähta makar». En maskulin motsvarighet till *hifrya* finns i got. *heiwafrauja* 'husbonde'.

I *Kumbr hifrya ... æigi bætri, þan byi raðr* finner man ett exempel på partikellös relativsats. I denna ställning var relativpartikel obehövlig under äldsta tid; se E. Wessén, *Svensk språkhistoria* 3 (1956), s. 230 f. Den likaledes av Balle signerade Vs 15 ger också ett exempel på detta ålderdomliga språkbruk: *Stæin hafir rettan, þann standa ma ...*

Inskriftens sista sats, *Sigmundar var [Oðindis] systir goð*, är starkt koncentrerad, men innebörden är fullt klar. Genitiven *Sigmundar* har placerats i satsens början på grund av versens krav. Placeringen var också lämplig därför, att *Sigmundr* icke tidigare hade nämnts i inskriften.

Höjdpunkten i hyllningen till husfröjan på Hassmyra utgöres av satsen *þan byi raðr* 'den som råder för gården'. Satsen leder tanken till den ålderdomliga giftermålsformel, som är bevarad i Upplandslagens och Västmannalagens ärvdabalk, där det heter, att kvinnan skall givas mannen »till heder och till hustru och till att dela hans säng, till lås och nycklar och till laga treding, och till allt det som han äger i lösöre och förvärva kan» ... (*Västmannalagen*, Ärvdabalken 3).

Hassmyra-stenen förtjänar den stora uppmärksamhet, som den sedan länge har tilldragit sig. Inskriften är en av Västmanlands allra viktigaste. Den är signerad av den berömde runmästaren Balle, vilkens huvudsakliga verksamhetsområde har varit västra Uppland. I Västmanland har han namngett sig på ytterligare en runsten, nämligen på Kyringe-stenen (Vs 15). Dessa båda västmanländska representanter för Balles konst framstå som hans ståtligaste verk. Ur ornamental synpunkt äro de karakteristiska för denne mästare, främst genom de fyrfotade rundjurens långt utdragna halsar och genom slingflätningen. Likaså kan det sägas vara typiskt för honom, att han ger inskrifterna versifierad form.

Anmärkningsvärt är, att Balle i Vs 24 och Vs 15 brukar **o**-runan som tecken för (nasalerat) *a*: **buonti** *boandi*, **seno** *sina*, **þon** (2 ggr) *þann*, **riton** *rettan*, **stonta** *standa*, **mo** *ma*. Detta är ju ett ålderdomligt drag. Eljest använder Balle **o**-runan i betydelsen *o*. Utan tvivel tillhöra Hassmyrastenen och Kyringestenen Balles äldsta ristningar; de torde kunna dateras till tiden icke långt efter tiohundralets mitt. Se vidare Vs 15. Balles verksamhet har behandlats av O. v. Friesen i *Upplands runstenar* (1913), s. 59 f., i *Svenskt biografiskt lexikon*, artikeln »Balle» (1920, i *Runorna* (1933), s. 213 f. samt av E. Brate i *Svenska runristare* (1925), s. 51 f.

25. Sätra, Fläckebo sn.

Litteratur: L 1009. O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 2, s. 26; R. Dybeck, *Runa* (fol.) 1874, s. 24.

Avbildning: Celsius, bläckteckning (a. a.).

O. Celsius avbildar i *Svenska runstenar* ett runstensfragment, som då fanns vid »Sätra uthi Fläckebo, mellan landzwägen och åkergårdsgården up mot skogen, i en stenhop kallad stenrössär». Han anmärker: »Ett fragment af en Runsten, hwarpå och runorna afnötte äro» (L 1009: »Sätra»; någon inskrift anföres ej av Liljegren). Dybeck sökte fragmentet förgäves. I *Runa* (1874) skriver han: »Hans [= Liljegrens] 1009, vid Sätra, har icke kunnat återfinnas. Celsius läste derå *hiu* ... (början af ett *namn*).» Vid runinskriftsinventeringen i Västmanland 1947 söktes fragmentet förgäves.

Inskrift (enligt Celsius):

+ **hiu** - -
5

Till läsningen: Av r. 4 återstod endast huvudstaven, av r. 5 endast nedre hälften av en sådan.

På fragmentet har funnits början av en runslinga, med ett uppifrån sett ormhuvud. Av allt att döma utgör inskriften begynnelsen av ett namn.